

Szabó Zoltán Tamás – Forgó Gábor – Alpek B. Levente:

A MAGYAR HADERŐFEJLESZTÉSI STRATÉGIA A VÉDELMI KÉPESSÉGEK COVID–19 PANDÉMIÁT KÖVETŐ GLOBÁLIS FELÉRTÉKELŐDÉSI TRENDJÉNEK TÜKRÉBEN (1.)¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Covid–19 világjárvány okozta turbulenciák és ellátási zavarok felhívták a figyelmet a biztonságra, azon belül is a működés- és ellátásbiztonságra, illetve a stratégiai iparágakon belüli önellátás képességének a fontosságára. A járvány nyomán leginkább az egészségipar került előtérbe, az iparági elemzések és a GDP-arányos védelmi kiadások azonban a védelmi ipar felértékelődését is mutatják. A globális védelmi kiadások GDP-hez viszonyított arányának évek óta tartó csökkenő trendje a 2018. évi mélypont után növekedni kezdett. 2019-ben a változás még csak enyhe, 4 bázispontos, majd 2020-ban, a Covid–19 járvány okozta turbulenciák kibontakozásának évében az emelkedés már mintegy 17 bázispontos az előző évhez képest. Ezzel a GDP-arányos védelmi kiadások szintje ismét 2,3% fölé emelkedett, amely 2013 óta a legmagasabb érték. Ebben a fordulatban – a geopolitikai feszültségek mellett – közrejátszhatott az önellátás, a nemzet- és az ellátásbiztonság felértékelődése is a Covid–19 járvány alatt. A 2022-ben eszkalálódó orosz–ukrán konfliktus fényében várhatóan a védelmi képességekre és a védelmi iparra irányuló figyelem továbbra is fennmarad. Magyarországon 1990-et követően – a korábban több innovatív fejlesztést felmutató és mintegy harmincezer embert foglalkoztató – védelmi ipar jelentősen leépült, és a honvédség védelmi képességei is egyre több kérdést vetettek fel. 2010-től azonban szemléletváltás volt tapasztalható a hazai védelmi és gazdaságstratégiában. Magyarország esetében a védelmi képességek fejlesztésének igénye és prioritása már évekkel a Covid–19 járvány előtt megfogalmazódott, majd 2016-tól kezdetét vette a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program.

KULCSSZAVAK: geopolitika, Covid–19, védelmi ipar, biztonságpolitika, honvédelem

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Szabó Zoltán Tamás PhD-hallgató (Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola)
- ▶ Forgó Gábor osztályvezető (Pénzügyminisztérium)
- ▶ Dr. Alpek B. Levente (PhD), egyetemi adjunktus (Pécsi Tudományegyetem)

BEVEZETŐ

A Covid–19 világjárvány okozta turbulencia, a nyomában fellépő gazdasági és társadalmi problémák, valamint a nemzetközi logisztikai rendszerek és ellátási láncok zavara komoly

¹ A tanulmány Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

problémát okozott számos ágazat üzem- és ellátásbiztonságában.² A globális, gyakran több kontinensen átívelő ellátási láncok – a relatíve olcsó szállítás előnyét kihasználva – lehetővé teszik ugyan a költséghatékony termelés megvalósítását az értékláncban, de krízis esetén a hosszú és összetett ellátási hálózatok sérülékenynek bizonyulhatnak, ami a stratégiai ágazatok esetében akár az állami feladatok és az ország alapvető szükségleteinek az ellátását is veszélyeztetheti.³ A 20. század utolsó évtizedeitől – a kereskedelem liberalizációjával párhuzamosan – egyre intenzívebb lett a világkereskedelem,⁴ és kiépült a nemzetközi munkamegosztás.⁵ E nemzetközi folyamatok és a globalizáció a védelmi ipar ellátási láncait sem hagyták teljesen érintetlenül, ugyanis a termelés és az ellátási láncok nemzetközi kereskedelemben történő integrációja a 20. század végére jelentős részben a védelmi iparban is megtörtént.⁶ Ebben az iparágban ugyan – a nemzetközi példák alapján – egy adott ország védelmi ereje a megrendeléseknél jellemzően a saját nemzeti védelmi iparát részesíti előnyben,⁷ de ettől függetlenül itt is kialakultak azok az összetett globális ellátási hálózatok, amelyek érzékenyek az ellátási zavarokra, így krízis esetén veszélyt jelent számukra az ellátás megszakadása. Egy ilyen szerveződésben a nemzetközi együttműködésben részt vevő országok nemzetgazdaságának védelmi képességei is ki vannak szolgáltatva a hosszú és bonyolult globális ellátási láncokkal járó veszélyeknek, úgymint az értékláncok működési zavarainak, feldarabolódásuknak és esetleges megszakadásuknak.⁸ Tehát a védelmi szektor úgyszintén érintett a Covid-19 nyomán keletkezett ellátásbiztonsági és üzemfolytonossági problémákban, aminek következtében az egészségipar mellett a védelmi ipar is kiemelt figyelmet kaphat a járvány nyomán.⁹

CÉLOK

A Covid-19 okozta gazdasági turbulenciák, valamint a 2014-ben induló¹⁰ orosz–ukrán konfliktus 2022. évi eszkalációja következtében egyre inkább felértékelődő ellátásbiztonság és a védelmi képességek geopolitikai kontextusában érdemes megvizsgálni a hazai

² Knut Aliche et al.: Supply chain recovery in coronavirus times – plan for now and the future. McKinsey & Company, 18. 03. 2020. <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/supply-chain-recovery-in-coronavirus-times-plan-for-now-and-the-future#> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

³ Hausmann Róbert: A globális ellátási láncok átalakulása a feldolgozóiparban a koronavírus-járvány következtében. Hitelintézeti Szemle, 2020/3., 134. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/letoltes/hsz-19-3-el-hausmann.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

⁴ Tóth József (szerk.): Általános Társadalomföldrajz I. kötet. Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2002, 57–76.

⁵ Hausmann: i. m. 134.

⁶ Taksás Balázs: Trinity of Defense Industry. University of Defence, Brno, Economics and Management, 2019/1., 73–74. https://www.researchgate.net/profile/Balazs-Taksas/publication/335321585_TRINITY_OF_DEFENSE_INDUSTRY/links/5d5e806d92851c376371b763/TRINITY-OF-DEFENSE-INDUSTRY.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

⁷ Sticz László: A védelmi ipar helye, szerepe a katonai képességfejlesztés folyamatában a HM Rt.-k és azok privatizációja bemutatása tükrében. Hadmérnök, 2009/3., 379. http://hadmernok.hu/2009_3_sticz.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

⁸ Taksás: i. m. 74.

⁹ Supply Chains Reimagined – Recovery and Renewal in Asia Pacific and Beyond. Baker McKenzie, 2020, 17. https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/08/supply-chains-reimagined_17-aug.pdf?la=en (Letöltés időpontja: 2021. 10. 10.)

¹⁰ Andrékó Gábor: A Krím félsziget annektálásának orosz költségei és a folyamat visszafordíthatóságának kérdése. Külügyi Szemle, 2022/1., 143–144. <https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/05/06-Andreko-Gabor.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 16.)

védelmi ipar lehetőségeit a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program,¹¹ valamint a hazai és az uniós gazdaságpolitikai stratégiai célok viszonylatában. További cél ezeknek az adat- és információforrásoknak a szintetizálásából a hazai trendek nemzetközi geopolitikai összefüggésben történő elhelyezése, valamint annak megvilágítása, hogy e folyamatok hogyan kapcsolódnak a hazai gazdaságpolitika céljaihoz és a közgazdasági diskurzusban felerősödőben levő trendekhez, mint például a fenntarthatósághoz, önellátáshoz, ellátásbiztonsághoz, regionalizációhoz és a gyártás anyaországba történő visszatelepítésének (*reshoring*) a kérdéséhez.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

A kutatás tartalomelemzésre épül, vagyis a témához kapcsolódó hazai (Irinyi Terv, Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, Konvergencia Program), uniós (Új európai iparstratégia) és nemzetközi stratégiai dokumentumok (új német iparstratégia, valamint más, fenntarthatósággal és az ellátási láncok lehetséges rövidülésével, illetve a regionalizáció és *reshoring* problémájával foglalkozó tanulmányok), jelentések áttekintésére és elemzésére, valamint a bennük felvázolt folyamatok összevetésére a témát feldolgozó hazai szerzők védelmi iparral kapcsolatos megállapításaival és a releváns, nemzetközi összevetésre alkalmas adatbázisokból (SIPRI 2022, Világbank 2022, KSH, Eurostat, Global Firepower) kiolvasható trendekkel és információkkal.

EREDMÉNYEK

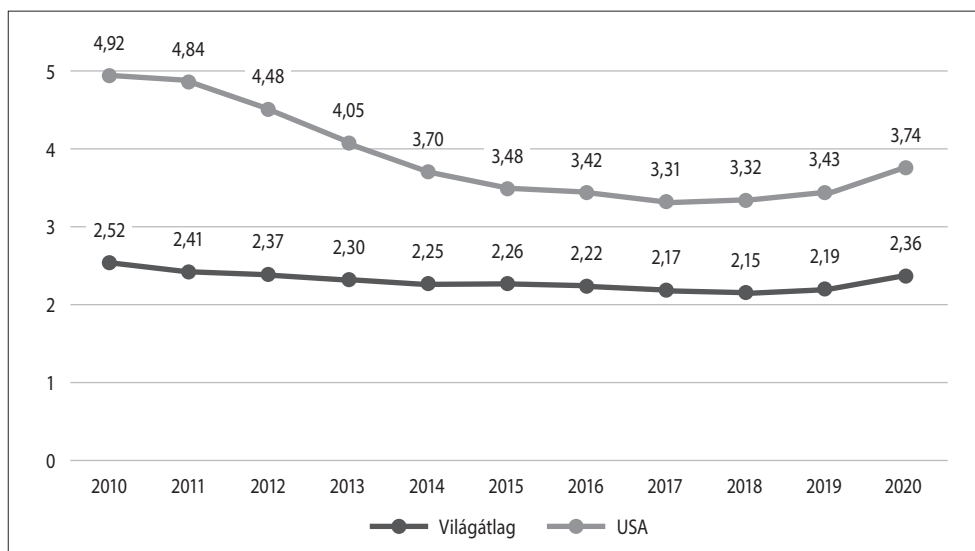
Magyar haderőfejlesztés a nemzetközi trendek tükrében

A honvédelem és a katonai biztonság fontosságának felismerése és ismételt felértékelődése részben már a járvány előtti években megfigyelhető volt például az Amerikai Egyesült Államok részéről, amelyet a 2017-ben hivatalba lépő kormányzat korszerű védelmi és nemzetbiztonsági stratégiájának kidolgozása¹² mellett az ország GDP-arányos védelmi kiadásainak a trendje is alátámaszt, mivel a mutató, miután 2017-ben elérte a mélypontját, 2018-tól emelkedő trendbe kezdett (vö. 1. ábra). A globális GDP-arányos védelmi kiadások mutatója pedig a Világbank adatai szerint 2018. évi mélypontját elérve 2019-től emelkedni kezdett. 2019-ben az emelkedés mértéke még csak mintegy 4 bázispontos volt, majd 2020-ban az emelkedés dinamikája erősödött és már mintegy 17 bázisponttal haladta meg az előző évi értéket. Ezzel a GDP-arányos védelmi kiadások szintje ismét 2,3% fölé emelkedett, amely arányszámot előtte legutóbb 2013-ban érte el a védelmi költségvetés részesedése a világban.¹³

¹¹ Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. Honvedelem.hu. https://web.archive.org/web/20180306144605/https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

¹² Jason F. Emert: A Trump-elnökség vége – republikánus szemmel. (The End of the Trump Presidency – A Republican Viewpoint. Fordította: Baranyi Tamás Péter) Külügyi Szemle, 2021/1., 17. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/05/KSZ_2021_1_1_Emert.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

¹³ Military expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&start=2010> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

1. ábra *Védelmi kiadások szintje globálisan és az Amerikai Egyesült Államokban 2010–2020 között a GDP százalékában (Saját szerkesztés a Világbank adatai¹⁴ alapján)*

Az Amerikai Egyesült Államok védelmi prioritásainak megerősítését mutatja, hogy egyrészt létrejött új haderőnemként az űrerő, ami egyúttal alátámasztja azt az elméleti geopolitikai megállapítást, amely szerint a modern geopolitikai térnek a világűr is egyre inkább a részét képezi.¹⁵ Másrészt a Lengyelországban állomásoztatott csapatok létszámának növelésével erősítette a kelet-európai NATO-jelenlétet, és végül – de nem utolsósorban – az amerikai vezetés hatást gyakorolt a NATO-szövetségesekre, hogy 2024-ig növeljék védelmi kiadásait a GDP legalább 2%-ára, hogy növekedjen a katonai szövetség védelmi képessége.¹⁶ Ez utólag visszatekintve fontosnak bizonyult, ugyanis a 2022-ben eszkalálódó orosz–ukrán konfliktus következtében megnövekedtek a szövetség védelmi képességeivel kapcsolatos elvárások – különösen a kelet-európai tagállamok részéről – és a kihívások.

Magyarország 2010 utáni biztonsági stratégiájába¹⁷ egyébként jól illeszkedett az Amerikai Egyesült Államok és a NATO-szövetségesek fokozottabb védelmi hozzájárulást igénylő elvárása. Sok uniós állam tiltakozott e nyomásgyakorlás ellen, de az orosz–ukrán konfliktus kiszélesedése után még a II. világháború óta kényesen pacifista Németország is történelmi léptékű haderőfejlesztési programot hirdetett meg, amelyben megduplázta védelmi kiadásait.¹⁸

¹⁴ Uo.

¹⁵ Szilágyi István: A geopolitika elmélete. Pallas Athéné Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 166–189.

¹⁶ Emert: i. m. 18.

¹⁷ Budavári Krisztina: A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2020, 124–126. [https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%3a1st%3a1r/2020/Budav%3a1ri%20Krisztina%20A%20magyar%20v%3a9delmi_ipar%20helyzete%20%3a9s%20fej%5c91d%3a9si%20lehet%5c91s%3a9gei.%20MHTT%202021.%20\(PDF%20k%3cb6nyv\).pdf](https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%3a1st%3a1r/2020/Budav%3a1ri%20Krisztina%20A%20magyar%20v%3a9delmi_ipar%20helyzete%20%3a9s%20fej%5c91d%3a9si%20lehet%5c91s%3a9gei.%20MHTT%202021.%20(PDF%20k%3cb6nyv).pdf) (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

¹⁸ Richard Weiss et al.: Germany Doubles Military Spending, But Can't Rearm Overnight. Bloomberg, 24. 03. 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-24/germany-military-spending-up-after-russia-invades-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

Az Európában meginduló védelemfejlesztési trendben Magyarország korai belépő volt, ugyanis már jóval az amerikai kérések megfogalmazása, valamint több évvel az Európa többségét a védelmi képességek fontosságára ráébresztő orosz–ukrán konfliktus 2022. évi eszkalálódása előtt¹⁹ megkezdődött a Magyar Honvédség újjászervezése és megerősítése. A 2010. évi szemléletváltást követően²⁰ elindult az új biztonságstratégia kidolgozása, amelynek keretében elfogadták azt az elvet, hogy a biztonságra áldozni kell,²¹ továbbá megindult a hazai tartalékos rendszer újjáélesztése is.²² A honvédség társadalmi kapcsolatainak fontosságát és a Magyar Tartalékosok Szövetségének kiváló szervező- és toborzó munkáját szemlélteti, hogy a 2010 előtt még kritikus létszámhiánnyal és fluktuációval küzdő²³ magyar hadseregben nemcsak a hivatásos állomány állt helyre, de a 2010-ben még csak mindössze 17 (!) főnyi tartalékost felmutatni képes Magyar Honvédségben 2021-re a tartalékos katonák száma már meghaladta a 11 ezer főt.²⁴

A változás egyik első lépésének, illetve „a biztonságra áldozni kell” elv gyakorlati megvalósulásának tekinthető, hogy 2012-től megindult a honvédségi illetmények folyamatos emelése.²⁵ A honvédelem – különösen a védelmi ipar – szempontjából a tudomány, az innováció elengedhetetlen – sőt, az alapvető három pillér egyike²⁶ –, ezért tudományos területen is történt előrelépés: 2013-ban létrejött a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelye.²⁷

A szervezeti, illetve humán intézkedéseket követően gazdasági téren is felgyorsultak az események, egyrészt az Irinyi Terv²⁸ részeként megkezdődött a leendő hazai védelmi ipar bázisául szolgáló iparfejlesztés, majd pedig elindult a 2017-ben kormányhatározattal²⁹ elfogadott, kimondottan a honvédség modernizálását és védelmi képességeinek fejlesztését célul tűző Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (HHP).

¹⁹ Annie-Marle Slaughter et al.: U.S. Grand Strategy After Ukraine. Seven thinkers weigh in on how the war will shift U.S. foreign policy. Foreign Policy, 21. 03. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/21/us-geopolitics-security-strategy-war-russia-ukraine-china-indo-pacific-europe/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

²⁰ Budavári: i. m. 4–5.

²¹ Benkő Tibor: Hivatástudat és technológiai fejlődés a Magyar Honvédségben. Hadtudomány, 2016. évi különszám, 10. http://real.mtak.hu/50092/1/ht2016_kulonszam_8_16_u.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

²² Magyar Tartalékosok Szövetsége: Húsz éve híd a társadalom és a honvédség között. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021, 6.

²³ Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. Állami Számvevőszék, Budapest, 2009, 25–28. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2009/0905j000.pdf?ctid=732> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

²⁴ Magyar Tartalékosok Szövetsége: i. m. 6.

²⁵ B. Müller Tamás: Adatok a honvédelem területéről – Képviselői Információs Szolgálat, 2018/7. Infotabló. https://www.parlament.hu/documents/10181/1489583/Infotablo_2018_7_honvedelmi_adatok.pdf/b576c3a8-d457-8db0-62e9-749482615fe1; B. Müller Tamás: A katonai életpálya és illetményrendszere. – Képviselői Információs Szolgálat, 2020/25. Infojegyzet, 2020. 04. 30. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_25_honvedseg_illetmeny.pdf/8a2217d1-7aa4-ff75-ede0-231de22dfc1?t=1588227974540 (Letöltések időpontja: 2022. 03. 26.)

²⁶ Taksás: i. m. 71–72.

²⁷ Benkő: i. m. 13.

²⁸ Irinyi Terv – Az innovatív iparfejlesztés irányainak meghatározásáról. Nemzetgazdasági Minisztérium, Budapest, 2016. <https://2015-2019.kormany.hu/download/d/c1/b0000/Irinyi-terv.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 18.)

²⁹ 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1298.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

A Covid–19 járvány kapcsán Baker McKenzie tanulmánya³⁰ is megerősíti, hogy a pandémia következtében az egészségipar mellett a védelmi ipar is nagyobb szerepet kaphat majd többek között az ellátásbiztonsággal kapcsolatos aggodalmak és a fokozódó geopolitikai feszültségek következményeként. Ehhez illeszkedik, hogy az adatok alapján a globális GDP-hez viszonyított védelmi kiadások valóban emelkedést mutattak, a 2018-as 2,15%-ról 2020-ra 2,36%-ra (1. ábra). Magyarországon ugyanakkor ez a folyamat – a globális trendet megelőzve – már évekkal korábban megindult: 2014 óta növekvő trendet mutatnak a magyar GDP-arányos védelmi kiadások, míg globálisan egy 2010 óta tartó csökkenő trend tört meg 2018 után.

A Világbank, valamint a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) katonai kiadásokkal kapcsolatos globális adatgyűjtése alapján eddig beigazolódni látszanak az említett tanulmány³¹ várakozásai a védelmi képességek, illetve a védelmi ipar felértékelődésével kapcsolatban. A tisztánlátás végett fontos kiemelni, hogy a járvány okozta turbulenciák következtében a GDP jellemzően visszaeső mintázatot mutatott 2020-ban, így a magasabb GDP-arányos kiadás nem minden ország esetében jelenti a védelmi kiadások nominális emelkedését. Ha figyelembe vesszük azonban, hogy egy egészségügyi-gazdasági-társadalmi krízis idején a világ országai átlagosan nem mérsékeltek a jellemzően csökkenő GDP-ből a védelmi kiadások arányát, hanem épp ellenkezőleg, a szűkös erőforrásokból nagyobb arányban költöttek hadseregükre, akkor az a terület felértékelődését vetítheti előre.

Magyarország esetében némileg egyedi vonás, hogy a védelmi képességeinek fejlesztését már évekkal a Covid–19 járvány kitörése előtt beépítette a nemzet- és gazdaságstratégiájába (lásd Irinyi Terv), továbbá már 2014 óta a magyar GDP-arányos védelmi kiadások is növekvő trendet mutattak.³² A legtöbb uniós állam inkább csak a stratégiai ágazatokban turbulenciákat okozó világjárványt,³³ illetve főleg a 2022 elején eszkalálódó orosz–ukrán konfliktust követően, illetve ezek következtében értékelte újra védelmi képességeit és védelmi iparának jelentőségét.³⁴

A magyar hadsereg és a védelmi ipar trendjei a rendszerváltást követő két évtizedben

A Magyar Honvédség esetében egy, a rendszerváltás óta tartó folyamatos és a 2000-es évektől még inkább súlyosbodó leépülés volt megfigyelhető. Az 1990-es években a meglehetősen szűkös anyagi források apadása, a létszám-, csapat- és fegyverzetcsökkentés volt jellemző. Az állandó átszervezések, leépítések és a fizetések vásárlóértékének zuhanása miatt nemcsak a katonai pálya lett egyre kevésbé vonzó, de a még hivatásos állomány morálja is jelentősen romlott.³⁵

³⁰ Supply Chains Reimagined: i. m.

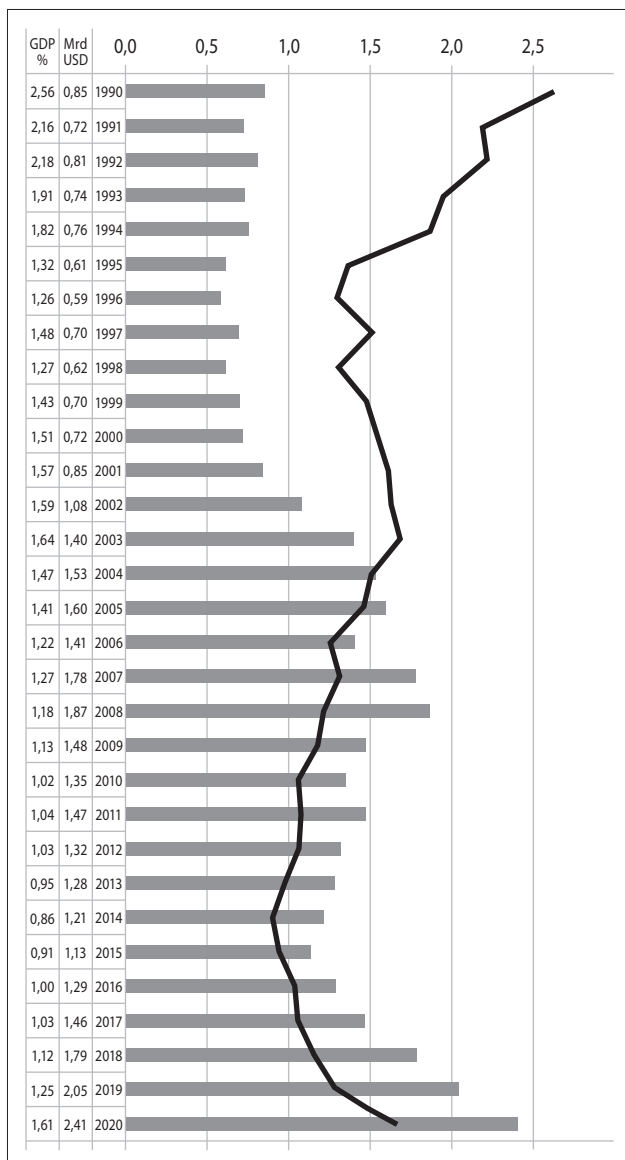
³¹ Supply Chains Reimagined: i. m. 17.

³² Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=HU> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 25.)

³³ Supply Chains Reimagined: i. m. 17.

³⁴ Slaughter et al.: i. m.

³⁵ Kollega Tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. században I. kötet: Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996, 437–439.

2. ábra Magyarország honvédelmi kiadásai 1990–2020 között folyó áron (Mrd USD) és a GDP százalékában (Saját szerkesztés a Világbank adatai³⁶ alapján)

Hazánk honvédelemre fordított GDP-arányos kiadásai a 1990-et követő 5–7 évben gyakorlatilag megfeleltek, majd – valószínűleg a közelgő NATO- és EU-csatlakozás hatására – kissé emelkedtek, de 2014-ig csökkenő tendenciát mutattak (2. ábra).

³⁶ Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=HU&start=1990>; Military expenditure (current USD) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2020&locations=HU&start=1990> (Letöltések időpontja: 2022. 06. 03.)

A számok mögött meghúzódó szervezeti veszteség azonban még sokkal súlyosabb képet mutat. Ebben az időszakban ugyanis számos katonai kötelék szűnt meg véglegesen, többek között hét gépesített lövészdandár, két tüzérdandár, egy harcokocsidandár, öt légvédelmi tüzér-, illetve rakétaezred, két páncéltörő tüzérezred, három műszaki ezred, a harcászati rakétaosztályok, a közlekedési dandár, számos híradó-, rádiótechnikai, ellátó-, egészségügyi, műszaki zászlóalj stb. Mivel az Oroszország által a Szovjetuniótól örökölt, Magyarországgal szemben fennálló államadósság orosz törlesztéseként ajánlottak fel eszközöket, így némileg kényszerpályás, de számottevő haditechnikai fejlesztésnek ebben az időszakban egyedül az 1993-ban beszerzett MiG–29 típusú elfogó vadászrepülőgépek tekinthetők. Összesen 28 darab MiG–29 állt szolgálatba, amelyeknek köszönhetően jelentősen megnőtt a magyar légi harcértéke.³⁷

Nemcsak létszámban és eszközökben, de szellemi-technológiai téren is komoly veszteség érte az 1990-es években a honvédséget, ugyanis a szervezeti egységek megszüntetése, a források elapadása és a kutatóintézetek felszámolása következtében a hazai védelmi ipar képzett és tapasztalt szellemi gárdája nagyrészt elhagyta a pályáját.³⁸ Ez azért is különösen problémás, mert – ahogy arra Shih³⁹ és Vörös⁴⁰ is rámutat – ha egy iparágat sokáig magára hagynak, és eltűnik a szaktudás, a know-how, akkor a legjobb szándékok és komoly anyagi áldozatok mellett is csak nagyon nehezen lehet azt újraindítani. Tulajdonképpen a védelmi ipar kapcsán felidézhetjük Taksás Balázs háromszögét,⁴¹ amely szerint az ágazat „háromsága”, vagyis három alapvető feladata az alábbi:

- technológiai színvonal: megfelelő technikai színvonalú termékekkel és szolgáltatásokkal ellátni a vevőket;
- gazdaságosság: hatékony termelés és versenyképes árak biztosítása;
- ellátásbiztonság: biztosítani a termelés és az ellátás zavartalanságát a körülményektől függetlenül, mind békeidőben, mind háborúban.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a három védelmi ipari alafunkció mindegyike számottevően sérült az 1990-es évektől kezdődően.

A honvédség leépülése folytatódott a 2000-es években, amikor is a takarékosági intézkedések keretében tovább csökkentek a haderő finanszírozási forrásai, sőt 2006 környékén még a maradék honvédségi vállalatokat is megkísérelték privatizálni.⁴² Fontos változás, hogy 2004. november 3-án megszűnt a sorozás intézménye békeidőben, vagyis az általános hadkötelezettség.⁴³

³⁷ Uo.

³⁸ Sticz: i. m. 378.

³⁹ W. C. Shih: What it takes to reshore manufacturing successfully. Sloan Management Review, 09. 2014. <https://sloanreview.mit.edu/article/what-it-takes-to-reshore-manufacturing-successfully/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴⁰ Vörös József: Termelés- és szolgáltatásmenedzsment [Digitális kiadás]. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2018. <https://mersz.hu/kiadvany/298/dokumentum/info/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴¹ Taksás: i. m. 2.

⁴² Sticz: i. m. 376.

⁴³ Tálás Péter et al.: Katonai Alapismeretek. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010, 5, 302–303.

A 2000-es évek első évtizedének végére a Magyar Honvédség működése kritikus állapotba került, fennállt a védelmi képességek csökkenésének veszélye.⁴⁴ Az időszakban nemcsak finanszírozás, de létszám⁴⁵ és felszereltség területén is hiányok keletkeztek, vagyis mind a személyi, mind pedig az eszközállomány az erodálódás jeleit mutatta.⁴⁶ 2004-ben a 122 mm-es 2Szl Gvozgyika önjáró tarackokat selejtezték le és adták el ócskavasként, amely lépéssel megszűnt a magyar önjáró tüzérség mint fegyvernem.⁴⁷ A páncélosok elhárítására is alkalmas lánctalpas BMP–1 gyalogsági harcjárműveket 2005-ben szintén kivonták a honvédség kötelékéből, ráadásul ezeknek az eszközöknek a pótlását azóta sem sikerült megoldani, így komoly harcászati képességihiány keletkezett a magyar honvédelemben.⁴⁸ A tervek szerint egyébként a német eredetű, de hazai gyártású Lynx gyalogsági harcjárművek fogják majd ellátni ezt a funkciót.⁴⁹ A fenti folyamathoz kapcsolódik annak a magyar szakemberek által modernizált⁵⁰ 77 darab T–72-es harckocsinak a sorsa, amelyeket a magyarországi vezetés 2005-ben az iraki hadseregnek térítés nélkül átadott.⁵¹ A lépés következtében a magyar páncéloserők jelentősen visszaépültek. A jelentés azt is megállapítja, hogy a 2004 után végrehajtott szervezeti átalakítások, átszervezések, létszámleépítések, forráselvonások, továbbá a béremelések elmaradása következtében 2005. január 1. és 2007. december 31. között a magyar haderő létszáma negyedével csökkent – 24 872 főre.⁵²

A honvédség védelmi képességbeli nehézségeinek történelmi léptékét jól szemlélteti, ha összevetjük azt az 1920-as évekkel. A Magyar Királyi Honvédség ugyanis 1928-ban – amikor is a trianoni diktátum következtében meglehetősen korlátozott tere volt az ország védelmi képességeinek fejlesztésében, és a fegyvereket, lövegeket rejtegetni kellett az antant ellenőrei előtt – mintegy negyvenszer annyi tüzérségi löveggel rendelkezett, mint amennyit ma a szabad, NATO-tag Magyar Honvédség bevetni képes. A honvédség 12 darab hadra fogható állapotban levő tüzérségi lövegével szemben az 1920-as években – a trianoni tilalmak ellenére – a diósgyőri MÁVAG-üzemben 285 darab tüzérségi löveg készült el.⁵³

⁴⁴ Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet...: i. m. 26.

⁴⁵ Uo. 25–28.

⁴⁶ Porkoláb Imre: Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózisa a stratégiaelméletek tükrében. *Haditechnika*, 2019/1., 7. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

⁴⁷ Ernszt József: A 122 mm-es 2Szl Gvozgyika önjáró tarack. *Haditechnika*, 2013/6., 68. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴⁸ Ocskay István: Puma lánctalpas gyalogsági harcjármű és lehetséges megjelenése a Magyar Honvédség állományában. *Hadmérnök*, 2020/1., 32. http://real.mtak.hu/109941/1/HM_2020_1_Ocskay_Istvan.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴⁹ Huszák Dániel: Elkészült a magyar páncélozott harcjárműgyár épülete – Itt vannak a legfontosabb tudnivalók. *Portfolio.hu*, 2022. 03. 26. <https://www.portfolio.hu/global/20220326/elkeszult-a-magyar-pancelozott-harcjarmugyar-epulete-itt-vannak-a-legfontosabb-tudnivalok-535735> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 17.)

⁵⁰ Sticz: i. m. 383.

⁵¹ Donated T-72 Tanks arrive in Iraq. NATO E-Library, 11. 11. 2005. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_21570.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

⁵² Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet...: i. m. 25.

⁵³ Kovács Vilmos: A honvédtüzérség újrászervezése és megtartása a rejtés időszakában, 1928-ig. *Haditechnika*, 2013/6., 3–9. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.); Comparison of Hungary and Romania Military Strengths (2022). *Global Firepower*. <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=hungary&country2=romania> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 12.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1298.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- Aliche, Knut – Azcue, Xavier – Barriball, Edward: *Supply chain recovery in coronavirus times – plan for now and the future*. McKinsey & Company, 18. 03. 2020. <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/supply-chain-recovery-in-coronavirus-times-plan-for-now-and-the-future#>
- Andr  k  Gábor: *A Krim f lsziget annekt l s nak orosz k lts gei  s a folyamat visszaford thatos g nak k rdese*. Külügyi Szemle, 2022/1., 142–175. <https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/05/06-Andreko-Gabor.pdf>; DOI: 10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.1.6
- Benkő Tibor: *Hivatástudat és technológiai fejlődés a Magyar Honvédségben*. Hadtudomány, 2016.  vi k l nysz m, 6–14. http://real.mtak.hu/50092/1/ht2016_kulonszam_8_16_u.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.K.6
- B. Müller Tamás: *Adatok a honvédelem területéről*. Képviselői Információs Szolgálat, 2018/7. Infotabl . https://www.parlament.hu/documents/10181/1489583/Infotablo_2018_7_honvedelmi_adatok.pdf/b576c3a8-d457-8db0-62e9-749482615fe1
- B. Müller Tamás: *A katonai életpálya és illetményrendszere*. Képviselői Információs Szolgálat, 2020/25. Infojegyzet, 2020. 04. 30. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_25_honvedseg_illetmeny.pdf/8a2217d1-7aa4-ff75-ede0-231dc22dffc1?t=1588227974540
- Budavári Krisztina: *A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei*. Magyar Hadtudom nyai Társaság, Budapest, 2020. [https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%20A%20magyar%20v%20a9delmi_ipar%20helyzete%20%20a9s%20fejl%20%20%20lehet%20%20%20MHTT%202021.%20\(PDF%20k%20%20b6nyv\).pdf](https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%20A%20magyar%20v%20a9delmi_ipar%20helyzete%20%20a9s%20fejl%20%20%20lehet%20%20%20MHTT%202021.%20(PDF%20k%20%20b6nyv).pdf); DOI: 10.51491/vedelmi.ipar2021
- Comparison of Hungary and Romania Military Strengths (2022). Global Firepower. <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=hungary&country2=romania>
- Donated T-72 Tanks arrive in Iraq. 11. 11. 2005. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_21570.htm?selectedLocale=en
- Emert, Jason F.: *A Trump-eln ks g v ge – republik nus szemmel*. (The End of the Trump Presidency – A Republican Viewpoint. Fordította: Baranyi Tamás Péter) Külügyi Szemle, 2021/1., 3–28. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/05/KSZ_2021_1_1_Emert.pdf; DOI: 10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.1.01.
- Ernszt József: *A 122 mm-es 2S21 Gvozhgyika önjáró tarack*. Haditechnika, 2013/6., 65–68. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html>
- Hausmann Róbert: *A globális ellátási láncok átalakulása a feldolgozóiparban a koronavirus-járvány következtében*. Hitelintézeti Szemle, 2020/3., 130–153. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/letoltes/hsz-19-3-el-hausmann.pdf>; DOI: 10.25201/HSZ.19.3.130153
- Huszák Dániel: *Elkészült a magyar páncélozott harcj rm gy r épülete – Itt vannak a legfontosabb tudnivalók*. Portfolio.hu, 2022. 03. 26. <https://www.portfolio.hu/global/20220326/elkeszult-a-magyar-pancelozott-harcjarmugyar-epulete-itt-vannak-a-legfontosabb-tudnivalok-535735>
- Irinyi Terv – Az innov t v iparfejlesztés irányainak meghatározásáról. Nemzetgazdasági Minisztérium, Budapest, 2016. <https://2015-2019.kormany.hu/download/d/c1/b0000/Irinyi-terv.pdf>
- Jelent s a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről.  llami Számvevőszék, Budapest, 2009. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2009/0905j000.pdf?ctid=732>
- Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században I. kötet: Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996.

- Kovács Vilmos: *A honvédtüzérség újraszervezése és megtartása a rejtés időszakában, 1928-ig*. Hadi-technika, 2013/6., 3–9. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html>
- Magyar Tartalékosok Szövetsége: *Húsz éve hid a társadalom és a honvédség között*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021.
- Military expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&start=2010>
- Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=HU>
- Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=HU&start=1990>
- Military expenditure (current USD) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2020&locations=HU&start=1990>
- Ocskay István: *Puma lánctalpas gyalogsági harcjarmű és lehetséges megjelenése a Magyar Honvédség állományában*. Hadmérnök, 2020/1., 31–44. http://real.mtak.hu/109941/1/HM_2020_1_Ocskay_Istvan.pdf
- Porkoláb Imre: *Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózis a stratégia-elméletek tükrében*. Haditechnika, 2019/1., 2–8. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf; DOI: 10.23713/HT.53.1.01
- Shih, W. C.: *What it takes to reshore manufacturing successfully*. Sloan Management Review, 09. 2014. <https://sloanreview.mit.edu/article/what-it-takes-to-reshore-manufacturing-successfully/>
- Slaughter, Annie-Marle – Mahbubani, Kishore – Walt, Stephen M. – Nakayama, Toshihiro – O’Neil, Shannon K. – Mohan, C. Raja – Niblett, Robin: *U.S. Grand Strategy After Ukraine. Seven thinkers weigh in on how the war will shift U.S. foreign policy*. Foreign Policy, 21. 03. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/21/us-geopolitics-security-strategy-war-russia-ukraine-china-indo-pacific-europe/>
- Sticz László: *A védelmi ipar helye, szerepe a katonai képességfejlesztés folyamatában a HM Rt.-k és azok privatizációja bemutatása tükrében*. Hadmérnök, 2009/3., 375–388. http://hadmernok.hu/2009_3_sticz.pdf
- Supply Chains Reimagined – Recovery and Renewal in Asia Pacific and Beyond. Baker McKenzie, 2020. https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/08/supply-chains-reimagined_17-aug.pdf?la=en
- Szilágyi István: *A geopolitika elmélete*. Pallas Athéné Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
- Taksás Balázs: *Trinity of Defense Industry*. University of Defence, Brno, Economics and Management, 2019/1., 70–77. https://www.researchgate.net/profile/Balazs-Taksas/publication/335321585_TRINITY_OF_DEFENSE_INDUSTRY/links/5d5e806d92851c376371b763/TRINITY-OF-DEFENSE-INDUSTRY.pdf
- Tálás Péter – Téglási József – Dr. Kállai Attila – Makalicza József – Nyulászi Tamás – Dr. Berek Tamás: *Katonai Alapismeretek*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.
- Tóth József (szerk.): *Általános Társadalomföldrajz*. Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2002.
- Vörös József: *Termelés- és szolgáltatásmenedzsment* [Digitális kiadás]. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2018. <https://mersz.hu/kiadvany/298/dokumentum/info/>; DOI: 10.1556/9789634542162
- Weiss, Richard – Delfs, Arne – Nienaber Michael: *Germany Doubles Military Spending, But Can’t Rearm Overnight*. Bloomberg, 24. 03. 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-24/germany-military-spending-up-after-russia-invades-ukraine>
- Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. https://web.archive.org/web/20180306144605/http://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf